

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Виолета Коцева

катедра „Етнология“, Исторически факултет, СУ „Св. Климент Охридски“

за провеждане на процедура за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“ по професионално направление 3.1. „Социология, антропология и науки за културата“ за нуждите на катедра „Етнология“ при Исторически факултет на СУ „Св. Кл. Охридски“

за дисертационен труд на тема: *Развитие и трансформация на българското традиционно облекло от средата на XX и началото на XXI век през призмата на сценичното изкуство* с автор Анелия Сашева Овнарска-Милушева и научни ръководители доц. д-р Мирелла Дечева и проф. д-р Мира Маркова

Традиционното народно облекло е отдавна експлоатирана и разработвана тема в българската етнологичка традиция. Редица автори още от средата на XIX в. показват отношение към събиране, описание и анализ на традиционния костюм в различните етнографски области. Оставените от тях извори служат като основа за последвали етнографски анализи и разработки, посветени на ролята и функциите на костюма от т.нар. традиционен период. Знакови в тази посока са редица изследвания, които затвърждават централното място на облеклото като изследователски обект и интерес. Авторите обръщат внимание на отделните елементи на костюма, на етнографските му и регионални специфики, на трансформациите в него под влияние на процесите на модернизация, настъпващи в българското общество от средата на XIX в. насетне, на символните кодове и значение в структурата и орнаментиката, в накитите, прическите и забражданията в традиционния костюм. Сякаш всичко изглежда казано, описано, заявено и аргументирано.

Докторант Анелия Овнарска-Милушева аргументирано показва, че облеклото е постоянен източник на перспективи и анализи в сферата на етнологията, че то продължава да живее и днес, трансформирано, видоизменено, музеифицирано, представително, сценично и „национално“. Работата безспорно е актуална. Основание за това твърдение дават преплетените в нея елементи в „изявата“ на традиционния костюм днес, които съчетават идеите за национална идентичност с тези за автентичност

и древност, като основа за една публично демонстрирана и заявявана културна и времева принадлежност. Стъпвайки върху богатия материал, събиран и анализиран от предходното поколение автори (Хр. Вакарелски, В. Наследникова, М. Велева, Евг. Лепавцова и др.), докторант Милушева се ориентира към съществуването на облеклото в неговата сценична форма и изява, тъй като това е най-честото му презентирание в съвременността.

Дисертантката Анелия Овнарска-Милушева е завършила бакалавърска и магистърска програма по детска психология в СУ „Св. Кл. Охридски“, като впоследствие придобива магистърски степени и по икономика на здравеопазването (Медицински университет, гр. София), както и по етнология и културна антропология в СУ „Св. Кл. Охридски“, катедра „Етнология“, Исторически факултет. Досегът на докторантката с народната култура е свързан и с дългогодишното ѝ участие като танцьорка в ансамбъл „Бистрица“ и като певица в групата на „Бистришките баби и техните внучки“. Докторантката има дългогодишен опит като организатор и медиатор на различни събития. Преподавател е и по предмет „Култура и национална идентичност“ към 192 СУ „Христо Ботев“, както и в извънкласни форми на обучение за деца от подготвителен и начален етап на обучението в 145 СУ „Симеон Радев“.

Дисертацията се състои от увод, четири глави, заключение, библиографска справка с добавени интернет ресурси и приложение (58 страници илюстративен материал, преимуществено авторски), общо 258 страници. В текста има интегрирани схеми, онагледяващи авторовите тези и аргументи. Дисертацията е добре структурирана, ясно и последователно подчинена на логиката на текста.

В уводната част докторантката ясно формулира целите, задачите, обхвата на изследването, както и основните изследователски въпроси, които мотивират неговата разработка. Ясно е очертан обектът на нейното изследване, а именно „стилизираната национална дреха за сцена“, тъй като видимостта и сравнително ясно очертаната културна рамка на носията, я правят предпочитана и лесно разпознаваема като сценичен продукт. Интересът на авторката съответства напълно на ясно отчетливата тенденция на повишен интерес към народната култура в цялост и в частност към т.нар. традиционно облекло и неговата употреба за сценична репрезентация на елементи от народната култура. В същото време нейният опит на пряк участник в сценичната употреба на костюма дава важния ракурс на *вътрешен човек*, участник в редица сценични изяви като

част от ансамбъл „Бистрица“ и както докторантката сама изтъква, *има множество преживявания през годините, свързани с употребата на носите на сцена*. В увода Анелия Милушева много ясно очертава рамките на това, което разбира под сценично изкуство, като по този начин поставя сигурните граници на своето изследване единствено върху наблюдението и анализа на изявите на ансамбли на сцена (професионални и самодейни) и част от училищата, които ги подготвят. Целта, задачите, обектът и предметът на изследването са ясно и точно формулирани, така че читателят още от уводната част знае какво да очаква от предлагания текст. В методологически план докторантката борави с методите на теренното етнографско проучване с елементи на включено наблюдение, като основните теренни изследвания са проведени в периода от 2018 до 2022 г. Дългогодишният опит на авторката като участник в редица сценични изяви обаче ѝ дава възможност да разшири наблюденията си и да разшири хронологическия обхват на изследването си. Докторантката взима за база няколко различни по статут и концепция ансамбли за народни песни и танци, което поставя изследвания проблем на сравнителна основа и дава представителност на изводите. В методологически план са добре аргументирани ползите и дефицитите, които съпътстват изследователя, бидейки едновременно в позицията си на вътрешен и външен в изследването. Терминологичната рамка не тежи на текста, а напротив, разяснява авторската позиция по експлоатирани и затова понякога малко флуидни термини като *традиционно облекло, автентична носия, фолклор и фолклорно облекло, фолклорна група, стилизирана и национална носия* и др.

Първа глава очертава процеса на превръщане на облеклото от традиционния период от ежедневна утилитарна, естетическа, социална и др. вещ, в елемент от сценичната презентация на това, което в контекста на Възраждането и Ранното Ново време се избира за сцена от т.нар. народна култура. Вододелът в този процес авторката логично поставя в периода на Възраждането, когато трансформациите в народната култура като цяло и облеклото в частност стават видими. Авторката много ясно показва процеса на качването на носията на сцена на фона на дебата от Късното Възраждане за националната идентичност. На фона на развитието на българската драматургична традиция е показано как носията се превръща в инструмент за предаване характера на героя, облечен в нея. Докторантката правилно посочва, че сценичното облекло в този период заявява етническите характеристики на героя. В същото време много ясно е посочено, че сценичното облекло, призвано да се представя за българско е преди всичко

селско облекло, като авторката обръща внимание на всички условности, свързани със селския и съответно градския живот в български условия.

Втора глава е посветена на най-активния период в процеса на интерпретация и изява на сценичното облекло за сцена, а именно периода на социализма в България. Без да навлиза в детайли, които биха отклонили вниманието от основния обект, докторантката много ясно очертава рамката на културната и държавна политика през периода и нейните рефлексии върху цялостната визия за това какво от т.нар. народна култура следва да бъде показано и видяно, да бъде съхранено. Логично се налага твърдението, че фолклорът през този период се осъзнава като ценно наследство, но не наследство в неговата цялост, а селектирано наследство. В този процес, разбира се, се стига до видоизменяне на елементи от тази култура, в това число и на костюма, чието предназначение за сцена вече изисква друга орнаментика и представителност. Както докторантката правилно посочва процесът на цялостна идеологизация на обществото води и до *идеологизация на облеклото* (с. 60). Докторантката обръща внимание и на огромния ресурс, който се влага през 70-те и 80-те години на ХХ в. в подготовката на честванията „1300 години България“ в контекста на изследвания проблем.

В трета глава докторантката разглежда визията и функцията на народното облекло, предназначено за сценични изяви. Тя се спира на начина, по който то се трансформира, така че да представя на зрителя една цялостна картина от музика, танц и визия. Този процес води до стилизиране на костюма. Съществен елемент е и превръщането му в национален символ и знак, разпознаваем за всички. Докторантката обръща внимание и на постепенното разработване и разпространение на т.нар. български стил в дрехата. Последователно тя се спира на ролята на туристическата индустрия и на съборите за народно творчество в налагането на специфична визия за народното облекло. Тезите на докторантката са аргументирани с редица примери, което дава необходимата доза плътност на текста.

Четвърта глава проследява развитието на сценичното облекло в годините след 1989 г. Обектът на изследването логично отново е поставен в контекста на политическите събития в страната, които рефлектират и върху културата като цяло и в частност върху изявите на ансамблите народно творчество. Авторката очертава вътрешната хронология и нейните рефлексии върху изследвания проблем. Стъпвайки върху нормативни документи, Анелия Милушева проследява новите форми на изява на

сценичното облекло. Проследена е промяната на съставите, което води и до нов тип решения за сценично облекло. Анализът е конструиран върху конкретните примери на ансамблите „Чинари“ и „Българе“, на старите ансамбли „Филип Кутев“ и по-малкия „Бистрица“ и ясно показва трансформацията на сценичното облекло в най-ново време.

Заклучението събира авторите изводи и обобщения. Изведена е основната разлика между народна и стилизирана носия. Заклучението е ясно и съответства на качеството на цялостния анализ. То представлява адекватен завършек на един цялостен, добре конструиран, четивен и аргументиран текст.

Моят въпрос към докторантката е свързан с методологическата част на изследването. Как докторантката определя позицията си на вътрешен човек в самото изследване и къде открива плюсовете и минусите от това за изследването си?

Дисертацията ни представя докторантката като един завършен и добре подготвен изследовател, с перспектива за нови интересни етнологични изследвания в областта на народната култура и нейната трансформация в условията на съвременното общество. Доказателство за това са публикациите на авторката по темата на дисертационното изследване и извън него – общо 10 на брой (пет по темата на изследването и пет по други теми, като в тях има и две монографични изследвания). Авторефератът отговаря на съдържанието на дисертацията. Дисертацията е приносно изследване в областта на народната култура и нейния съвременен прочит, като особено ценно е това, че дава възможен поглед как народната култура може да бъде прочетена в съвременен контекст.

Процедурата съответства на Закона за развитието на академичния състав в Република България, Правилника за неговото приложение, както и на вътрешния Правилник за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“. Ето защо, изразявайки категоричното си положително становище, предлагам на уважаемото Научно жури да присъди образователната и научна степен „Доктор“ на Анелия Сашева Овнарска-Милушева за дисертационното изследване на тема *„Развитие и трансформация на българското традиционно облекло от средата на XX и началото на XXI век през призмата на сценичното изкуство ”* и ще гласувам положително за това.

Гр. София

Подпис:.....

20. 04. 2023 г.

доц. д-р Виолета Коцева